

Björn Engdahl op

Tradition och förnyelse

i Kyrkans syn på jorden,
ekonomi och globalisering

JUSTITIA ET PAX

KOMMISSIONEN FÖR RÄTTVISA OCH FRED

Rapport #2 i skriftserien
Tro och samhälle

KORT RAPPORT I SERIEN
»TRO OCH SAMHÄLLE«

2

BRODER BJÖRN ENGDAHL OP

Tradition och förnyelse i Kyrkans syn på jorden, ekonomi och globalisering

JUSTITIA ET PAX
KOMMISSIONEN FÖR
RÄTTVISA OCH FRED

FÖRORD

UNDER VINJETTEN »Tro och samhälle« presenterar Kommissionen för rättvisa och fred (Justitia et pax) i Stockholms katolska stift återkommande rapporter där olika skribenter presenterar och analyserar olika aspekter av den katolska socialläran. Ambitionen är att bidra till en bättre efterföljelse av Jesus Kristus och främja reflektionen över relationen mellan tro och samhällsmedborgarskap.

Det kan till exempel handla om att beskriva en hållning som härleds från tron och som kan tillåta olika, ibland till och med helt motsatta, ståndpunkter i konkreta samhällsfrågor, liksom att visa hur dessa kan formuleras utifrån den gemensamma hållningen, det vill säga den alltid förenande sanningen i evangeliet och sociallärans grundläggande principer. Det kan också handla om att ge kunskap och perspektiv på en fråga inom något av sociallärans tillämpningsområden eller på någon av dess grundprinciper, kopplat till något aktuellt samhälls skeende, för utveckling av både teologisk förståelse och kristet handlande. Och det kan också i denna rapportserie handla om att presentera något kyrkligt lärodokument inom socialläran och exempelvis framhålla någon aspekt att reflektera över eller beakta.

Jag vill rikta ett tack till alla som medverkar i projekten kopplade till »Tro och samhälle« och uttrycka min önskan om att rapporter, som denna, och annat material från projekten, ska bära frukt för Guds rike.

Stockholm i mars 2024

P. THOMAS IDERGÅRD SJ

*Ordförande i Justitia et pax
i Stockholms katolska stift*

TRADITION OCH FÖRNYELSE I KYRKANS SYN PÅ JORDEN, EKONOMI OCH GLOBALISERING

»LOVA HERREN. För när människor gör anspråk på att ta Guds plats, blir de sina egna värsta fiender.« Så avslutar påve Franciskus den apostoliska uppmaningen *Laudate Deum* (Lova Herren) från hösten 2023 (förf. övers.). En formulering som kan sägas vara del av den katolska trons innersta kärna. Gud är skapare av himmel och jord. All vår kraft kommer ur hans kärlek genom Jesus Kristus. Utan relation med honom förstörs allt, även du själv.

Guds kyrka genom historien

Kyrkan är oföränderligt Kristi kropp men också en rörelse i tiden, genom historien. Apostlarnas tro och lära är också Kyrkans idag. I alla tider har Kyrkan haft som uppgift att tolka tidens tecken utifrån denna tro. Det innebär att hon i nya situationer förändrar sitt uttryck så att tro och kärlek kan förmedlas möts. Gud står fast, hans kärlek och sanning knyter gemenskapens band.

Vid industrialismens gryning på 1800-talet kunde Kyrkan inte stå likgiltig för utnyttjade, egendomslösa arbetare. Socialläran kom till med svar på hur krisen skulle mötas.

Med Andra Vatikankonciliet på 1960-talet gick Kyrkan in i en ny dialog med den moderna världen. Kyrkan försökte svara på de frågor som människor i en ny tid ställde.

I nutiden: Globaliseringen av ekonomi, teknik och kultur, den teknologiska utvecklingen och den rika världens överkonsumtion: allt detta har lett till snabb förstörelse av själva livsvillkoren, av de ekologiska kretsloppen. Stora företag som Amazon, Google och Facebook och andra har kommit att kontrollera en stor del av vårt liv, och finansvärlden har blivit en anonym och svårförståelig makt som inte så ofta ser till det gemensamma goda för alla människor.

Yrvaket ser vi vad vi under lång tid hållit på med: Med konsumtion och gränslös tillväxt har jordens resurser exploaterats utan urskillning.

En appell för omsorg om jorden och människorna

Påve Franciskus apostoliska uppmaning *Laudate Deum*, Lova Herren, kom ut hösten 2023 i tid till FN:s klimatmöte Cop28 i Dubai – en stridssignal för jorden och människorna och Gud. *Laudate Deum* är inriktad på att klara klimatkrisen. En förändring måste ske nu omedelbart, annars kommer ett svårt lidande ytterligare att breda ut sig över jorden. Ja, det lidandet är redan över oss.

Tyvärr blev svaret från världens makthavare på Cop28 vagt, utan många reellt bindande åtaganden att minska de fossila utsläppen och ändra syn på utveckling i mänsklig riktning.

Människan som del av jorden

Laudate Deums andliga grund är encyklikan *Laudato si'*, Lovad vare du, från 2015. Den väckte uppståndelse, ja den var revolutionär, sade några. Revo-

lutionär är den i vår tid: Upptäck Fadern! Ta hand om Guds skapelse! Rovdriften av jorden och av oss själva måste upphöra. Vänd om!

Varför formulerades det just då, 2015? Den ekologiska krisen hade slagit igenom i medvetandet. Nya upptäckter inom biologi och fysik bekräftade kristen tradition: Att allt hör samman. Jorden är en ekologisk helhet uppbyggd av ett finmaskigt nät av beroenden. Vi är beroende av träden i Amazonas, av fåglar, insekter och växter. Vi har relationer som täcker hela jorden. Allt skapat är en familj genom Guds kraft.

Laudato si' lyfter fram den andliga grunden för dessa insikter. Allt är skapat i och genom och till Jesus Kristus, Guds son. Befrielsen till Gud gäller allt skapat. Människans uppgift är central, men människan kan inte isoleras från platsen och jorden hon bor på, från luften hon andas, vattnet hon dricker. Allt hör samman. Allt är Faderns familj och i den familjen har vi alla så mycket gemensamt och var och en personlig kallelse och ett personligt ansvar.

Fokus i *Laudato si'* är på det gemensamma, inte det åtskiljande. Gud är själva rörelsekraften i allt. »Lyft upp en sten, klyv veden, och du finner Gud«, är ett uttryck från den äldre kristenheten.

Vilken är då människans plats och uppgift? Vi är ändå annorlunda än zebran eller äppelträdet. Dessa kan själva peka mot Guds storhet genom sin skönhet, sitt liv, men lovprisa Gud direkt, det kan bara ske genom oss. Genom omsorg och arbete kan jag föra fram äppelträdet och låta det komma till fullhet. Uppgiften är att göra något vackert av världen, inte förstöra och trampa sönder. Allt har sitt eget värde och vår uppgift är världens transcendens: att av världen skapa en fulländad katedral till Guds ära. »Ge-

nom mig lovprisar månen Gud« säger Leontius av Cypern (556–634).

Påve Franciskus tar upp arvet från den äldre Kyrkan, från kyrkofäderna fram till den helige Franciskus av Assisi. Redan i Gamla testamentet finns samhörigheten mellan allt skapat och Gud, inte minst i Psaltaren och hos profeterna. När Israel avfaller från Herren är det inte bara människorna som drabbas av olycka: »Marken spricker, ty inget regn har fallit i landet. Därför täcker bönderna besvikna sina huvuden« (Jer 14:4). »Då skall alla träd i skogen jubla inför Herren – se, han kommer« (Ps 96:12–13).

Basilius den store, en av författarna till trosbekännelsen, skriver på 300-talet i sin kommentar till Första Mosebokens skapelseberättelse: »Gud tog inte fram vad som var lagrat [i jorden], men Han ... skänkte henne kraften att frambringa.« Och på ett annat ställe: »Denna lilla befallning att frambringa driver henne att varje år visa sin kraft att föda fram örter, frön och träd.« (Hexaemeron VIII, V).

Biologin och fysiken frambringar inte i sig liv och livsförutsättningar, men de är medel för Guds rörelsekraft som finns i vattnet och luften, i allting skapat. De senaste åren har biologin och filosofin med alltmer förfinade instrument visat att den skapade världen byggs av osynliga byggstenar som är förutsättningen för liv på jorden. Världen hålls samman, allt hör samman i den andliga grunden och i dess redskap i denna nya naturvetenskap.

När globaliseringen på allvar uppmärksammades
Socialencyklikan *Caritas in veritate*, Kärlek i sanning, av påve Benedikt skulle givits ut till 40-årsjubileet av påve Paulus VI:s *Populorum progressio*, Folkens utveckling, från 1967. Istället dröjde den till 2009, året

efter den stora finanskrisen. *Populorum progressio* stod i nära samband med Andra Vatikankonciliet och med Johannes Paulus II:s undervisning om fred och rättvisa senare i tiden.

Fokus i *Populorum progressio* ligger på människan och hennes kallelse. Enbart i mötet med Gud kan verklig kärlek mogna. »Evangeliet är utvecklingens grundelement« (*Populorum progressio*, nr 18) och problemen i världen är i grunden inte materiella, utan grundas i bristen på kärlek. Med uttrycket »människans fullödiga utveckling« skriver Paulus VI att människans ansvar och frihet är en förutsättning för verklig utveckling.

Påve Benedikt konstaterar att förhoppningarna på 1960-talen om en utveckling där människan kan utvecklas inte infriats. Det tekniskt inriktade samhället använder de medel som finns utan mänskliga hänsyn. De globala krafterna, den spekulativa ekonomin, den okontrollerade utsugningen av naturtillgångar, migranter som inte behandlas rätt – detta är problemet påve Benedikt lyfte fram (*Caritas in veritate*, nr 22).

Kärlek i sanning är den princip som hela den katolska socialläran kretsar kring (*Caritas in veritate*, nr 6). Kärlek inte bara för våra närmaste, utan för hela det mänskliga samhället.

Caritas in veritate nämner två riktlinjer av särskild betydelse för utvecklingen av ett globaliserat samhälle: principen om det gemensamma goda samt rättvisa.

Kärlek är aldrig utan rättvisa. Kärleken förmår mig att ge det till den andre som är »hans«, det som tillkommer honom därför att han existerar. Gemenskapen gynnas av rättighet och plikter men först och främst grundas den på relationer som karakteriseras av kärlek, barmhärtighet och gemenskap. Ett sam-

hülle byggs av goda relationer, inte av starka individer och grupper som avskiljer sig från samhället (*Caritas in veritate*, nr 6).

Det gemensamma goda gäller alla: att verka inte bara för sina egna intressen, ekonomiska eller sociala, men för alla som tillhör den sociala gemenskapen (*Caritas in veritate*, nr 7). Alla finansiella och ekonomiska aktiviteter skall inriktas på att uppnå det gemensamma goda, nya livsstilar måste växa fram. Ständigt återkommer encyklikan till det gemensamma goda. Den moderna tekniken har blivit en ideologisk makt, sociala medier är inte neutrala men måste formas så att de humaniserar samhället. Biotekniken måste inordnas i samhället och naturresurser tillfalla alla.

Det är en påtagligt tydlig kritik mot det globaliserade samhällets missförhållanden som påve Benedikt tecknar. Kritiken mot en dysfunktionell ekonomi har ytterligare skärpts i *Laudato si'* och i *Laudate Deum* utpekas ekonomins ansvar för klimatkrisen: »Tyvärr, klimatkrisen är inte precis något som intresserar de stora ekonomiska makterna, vilkas intresse ligger i största möjliga vinst till lägst kostnad och på kortast möjliga tid« (*Laudate Deum*, nr 13). Att förlöjliga eller dölja klimatkrisen och dess orsaker är inte rätt väg och skadar samhället.

Det växande teknokratiska paradigmet ges stort utrymme i *Laudate Deum*. Avancerad teknik har inneburit mer kontroll över människor och än mer utnyttjande av naturen. Naturresurser är inte obegränsade, men »det stora problemet är en underliggande besatthet: att öka mänsklig makt bortanför det otänkbara«. Istället för att vara tacksamma för dessa gåvor blir de »slavar och offer för den mänskliga tanken och dess kapacitet« (*Laudate Deum*, nr 22). Vi måste tänka om angående användandet av vår makt

att styra världen, som inte alltid representerar framsteg (*Laudate Deum*, nr 24).

Det ligger nära till hands att bli uppgiven inför den samhällssituation vi befinner oss i. Lösningar tycks ligga helt utanför vår räckvidd. De avgörande besluten sker i ett globalt nätverk av ekonomiska och politiska makthavare. Men ändå: hur vi lever påverkar kulturen och i förlängningen politik och ekonomi. När människor går samman och engagerar sig för andra och för jorden kan mycket förändras.

En väg för katoliker att hantera kriserna

Katolsk tradition och historia är rik på andliga erfarenheter av att leva med respekt för det Gud skapat, för livets gränser. Liv i enkelhet, med en besinnande glädje över Guds gåvor och ett autentiskt andligt liv i bön (jfr *Laudato si'* och *Laudate Deum*) understödjer Guds rörelsekraft. En sund distans till konsumtion och teknologi är en viktig del av en kristen väg.

Att se och förundras över Guds gåvor öppnar våra hjärtan. Där växer tacksamheten, att uttrycka i bön. Då kan också sorgen få utrymme, över förstörelsen av jorden och över vårt eget bristfälliga sätt att leva.

Mose, Abraham, David, Johannes Döparen, Paulus och många fler gick ut och mötte Gud i öknen. Öknen är en intressant plats också för oss. I »öknen« kan livet med Gud utvecklas i glädjerik besinning, tystnad, bön och stillhet. Hörsel, syn och känsel kan skärpas. Där får man modet att möta sina rädslor och sin brist – och Gud. Så till sist, upptagen i Guds famn, framträder Skönheten i världens skapelse. Tack, lovsång och självrannsakan: att i köttet känna efter och se på nytt. Så byggs en kristen grund för ett samhälle i samklang med skapelsen.

Den kristna gemenskapen ger de avgörande nycklarna till att väckas och se med nya ögon. Bönelivet, men också studier (till exempel har studieförbundet Bilda ett studiematerial kring *Laudato si'*) och praktiska initiativ. De små stegen är mer effektiva än man kanske tror, att tillsammans odla grönsaker i församlingens trädgård eller samtala kring möjligheten till större enkelhet och delande tillsammans.

Det lilla och det stora hör samman

Andlig omvändelse grundlägger nya, rättvisa och kärleksfulla relationer. Men nationella och globala politiska beslut kan inte vänta. Multilaterala bindande avtal som minskar den hårda exploateringen är nödvändiga. De internationella organisationerna behöver reformeras och effektivare beslut fattas.

Vardagslivet inverkar på beslut högre upp i samhället. Vanliga människor kan tillsammans driva på och påverka genom att gå samman i rörelser på gräsrotsnivå. Vi ser hur positivt nätverksbyggande, som möjliggörs av ny teknik, kan ge impulser till nya sätt att fatta beslut globalt. Genom globaliseringen och dess teknik kan människor skaffa kunskap som behövs för att positivt förändra världen. Olika folk kan utbyta erfarenheter och gå samman. Så kan makt och beslut börja byggas nerifrån (*Laudato si'*, nr 107). Det stora och det lilla hör samman. Denna komplexa, fallna och samtidigt så sköna värld – det är vår värld, att ta sig an hemma, tillsammans, i arbete och alla olika sammanhang. Alla kan göra skillnad. Det handlar om politik och ekonomi och stora beslut som kunde ge förutsättningar för en blomstrande värld. Det handlar om att tillsammans sörja över vad vi ställt till med och i tro se med nya ögon. Kyrkan har en stor uppgift, att hjälpa oss och världen över tröskeln till det nya som väntar. För, som påve Franciskus säger:

»Enbart ekologi och genuint gröna lösningar kan göra oss till tandlösa romantiker. Enbart tilltro till teknologi eller energisparande bortser från problemets grund: människans kris« (*Laudate Deum*, nr 58).

FÖRFATTARPRESENTATION

Br. Björn Engdahl är dominikan i Lund. Han trädde in i Dominikanorden år 2000 och efter studier i teologi och filosofi samt utbildning i andlig vägledning och måleri i Lyon har han varit placerad främst i Lund men också i Helsingfors och i Frankrike. Ett fördjupande år 2020–21 ledde fram till engagemanget i ekoteologi och filosofi, och idag är br. Björn ansvarig för Lundaklostrets engagemang för ekologisk omvändelse, dvs. omsorg om jorden som del av vår relation till Gud. Stadsodling i klostrets trädgård, organiserad tillsammans med volontärer, länkas till undervisning, seminarier kring ekoteologi och permakultur samt reträtter. Han deltar också i den franska dominikanprovinsens arbete med frågor som rör ansvaret för skapelsen. Under sin tid som dominikan har br. Björn även arbetat som arkitekt med stadsplanering som specialitet.

OM JUSTITIA ET PAX

Kommissionen för rättvisa och fred, Justitia et Pax, är ett organ i stiftet verksamt i frågor kopplade till den katolska socialläran. Kommissionens uppgift är främst att ge biskopen råd och att främja kunskapen och engagemanget bland de troende i stiftet om socialläran och näraliggande frågor kopplade till hur den katolska tron får prägla den kristnes relationer till sin omvärld, nära och långt bort. Kommissionen representerar också stiftet i både nationella och internationella, liksom i både inom- och utomkyrkliga, sammanhang relevanta för dess ansvarsområde.

